

**100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА БУЗОНИ – ГОЛЕМИЯТ РЕФОРМАТОР
В ПИАНИЗМА НА ХХ ВЕК**

ТАТЯНА МАЙОНИ

BUSONI – THE GREAT REFORMER OF 20TH CENTURY

PIANISM – 100 YEARS AFTER HIS DEATH

TATIANA MAJONI

Резюме:

*Тази статия отдава дълбока почит към паметта на един знаменит музикант, живял между XIX и XX век, комуто тази година честваме 100 години от неговата кончина. Името му е Феручо Бузони – виртуозен пианист, именит педагог, композитор, музикален теоретик и автор на транскрипции, оставил дълбока диря във всички сфери на музикалното изкуство. За съжаление, малко са останалите до днес негови записи. За сметка на това обаче наследството му от композиции и транскрипции е удивително по обем и многопластово по съдържание. Навярно най-значимият му труд с капитално значение в обучението по пиано е *Klavierübung in zehn Büchern* – дидактически сборник с упражнения в 10 тома с етюди и музикални откъси, включващ оригинални авторски композиции и транскрипции на произведения на други композитори. Отделните номера, включени в него, са предназначени за пианисти, достигнали високо ниво на инструментална подготовка. Сборникът предлага своеобразен от творческа гледна точка методически подход, насочен към бъдещите пианисти, желаещи да подобрят техниката си и достигнат високо майсторство на своето изпълнение.*

Ключови думи:

*Бузони; пиано; композитор; транскрипции; *Klavierübung*; клавирна педагогика; концерти; юбилей*

ABSTRACT:

This article pays tribute to the memory of Ferruccio Busoni, a celebrated musician who lived between the 19th and 20th centuries and who passed away 100 years ago this year. Busoni was a virtuoso pianist, renowned teacher, composer, music theorist, and transcriptionist who made significant contributions to all areas of the musical arts. Regrettably, only a limited number of his recordings have survived to this day. Instead, the composer's legacy of compositions and transcriptions is remarkable for its volume and multilayered content. One of his most significant works in piano teaching is Klavierübung in zehn Büchern, a didactic collection of exercises in 10 volumes that includes etudes and musical excerpts, as well as original compositions and transcriptions of works by other composers. The individual pieces are intended for pianists who have achieved a high level of instrumental training. The collection presents a systematic approach, distinguished from a creative perspective, intended for aspiring pianists seeking to enhance their technique and achieve a high level of proficiency in their performances.

Key words:

Busoni; piano; composer; transcriptions; Klavierübung; piano pedagogy; concerts; anniversary

През 2024 г. музикалната общност отбелязва 100-годишния юбилей от смъртта на Феручо Бузони. Той е сред най-ярките личности в музикалния свят, познат на по-младите пианисти с някои свои транскрипции за пиано на творби от Бах и Лист и с престижния международен конкурс на негово име. В днешното виртуално пространство е останала незначителна част от негови записи, посредством които имаме възможността да се докоснем до изкуството на този голям пианист, считан за един от големите реформатори в пианистичната школа на ХХ век.

Мнозина са музиколозите, критиците и музикантите, които изследват и пишат книги и статии за него. Повечето от тях му посвещават редица публикации, в които неговото творчество в различните области на музиката, е обект на анализ и коментар. Ще спомена само няколко имена, без да омаловажавам работата на много други: Пиеро Раталино, Серджо Саблих, Алесандро Лонго, Луиджи Дала Пикола и Роман Влад. Приживе остава недооценен по отношение на неговите иновативни клавирни интерпретации и модернистични музикално-теоретични концепции, отразени в композициите му.

Всъщност по време на изключителната си кариера като пианист в продължение на петдесет години Бузони се чувства неудовлетворен в другите музикални сфери, в които присъства активно. А именно в тях днес е признат за многостранен и значим композитор, брилянтен аранжор и автор на транскрипции, теоретик в сферата на музикалната естетика и изключителен педагог.

Съществуват редица източници за светогледа на Бузони, достигнали до нас – писма, изпратени в младостта му до майка му, а в зряла възраст – до съпругата му Герда. Особен интерес за изследователите представлява епистоларното му наследство – кореспонденция с велики композитори като Шьонберг и Малер, с които го свързва дълбоко приятелство.

Роден в Италия, Бузони прекарва ранната си младост в Триест, но живее през по-голямата част от живота си в Германия, която става негова втора родина. При избухването на Първата световна война намира убежище в Швейцария, тъй като ненавижда войната и не е способен да избере между двете страни, към които чувства привързаност. През живота си музикантът учи, работи и живее в още няколко държави: Австрия, САЩ, Финландия и Русия.

Ражда се в Емполи, близо до Флоренция, на 1 април 1866 г. в семейството на Фердинандо Бузони и Анна Вайс. Баща му е самоук, но високо уважаван кларнетист, а майката – талантлива пианистка от баварско семейство, живеещо в Триест. Тя е известна в италианските музикални среди с концертната си дейност като солистка и в дует със съпруга си. Именно майката в семейството е човекът, който въвежда четиригодишния Феручо в света на клавирното изкуство, посвещава се изцяло на неговото обучение, създава необходимата атмосфера за развитие на изключителните му музикални заложби, разкрива пред сина си света на музиката посредством шедьоврите на класическата традиция. Първите години пред пианото преминават в изучаване на етюди от Талберг, Черни и дуети от Диабели. След като Бузони навършва седем години, амбициозният баща настоява синът му да опознае музиката на Бах, Хайдн, Моцарт и Шуман. Невръстният пианист е едва деветгодишен, когато изпълнява до-минорния 24-ти клавирен концерт, KV 491, на Моцарт в Schiller-Ferein, Триест, дирижиран от баща му. Година по-късно, през 1876-та, Бузони се мести в Австрия (отново с баща си), за да продължи обучението си във Виенската консерватория. Придобитият там опит се оказва една голяма стъпка в израстването за младия виртуоз. Той посещава много концерти и проявява афинитет към творчеството на Бетховен и Брамс, а едновременно с това постепенно се превръща в почитател на оперното изкуство. През този двегодишен период, по време на който пребивава в културната столица на Европа, Феручо свири няколко пъти пред Антон Рубинщайн и Ференц Лист. Не липсват и разочарования, вероятно породени от обучението му при Теодор Лешетицки. Интересни са впечатленията му, които споделя със своята майка: “тук музиката се изпълнява точно като при търговците, които измерват платове и не правят нищо, освен да броят без да спират: ein, zwei, drei... и това е всичко!” [1].

През 1878 г. семейството се премества в Грац, където Бузони започва целенасочено да изучава композиция при Вилхелм Майер и едва на 12-годишна възраст дирижира своята творба *Stabat Mater*. Славата му на детечудо води до продължителни турнета в Австрия, Германия и Италия. Наред с репертоарните творби в концертите си той включва и собствена музика, съчинявана по време на кратките почивки. На седемнайсет години става член на *Accademia Filarmonica* (Филхармонично дружество) на Болоня. С този факт е свързан и още един – изпълнението на написаната за няколко седмици от него оратория „*Il Sabato del Villaggio*“, вдъхновена от творческата подкрепа на

либретиста Ариго Бойто.

Концертната и преподавателска кариера на Бузони винаги е била съпътствана от изключителни събития, имайки предвид, че става дума за последните десетилетия на XIX век, когато прекосяването на континенти и океани е отнемало много време. През 1886 г. заминава за Лайпциг, където за две години се заема със задълбочено изучаване на музиката на Бах. Две години по-късно му е предложено да ръководи катедрата по пиано в Хелзинкската консерватория. Сред учениците му е и самият Ян Сибелиус, който е само няколко месеца по-възрастен от него. В този период Бузони среща бъдещата си съпруга Герда Съостранд, която ще бъде с него до края на живота му.

1890-та е важна година за знаменития изпълнител. Няколко месеца преди да се ожени, той участва в първия конкурс „Рубинщайн“ в Санкт Петербург като пианист и композитор. Една от двете награди в конкурса задължително трябва да се присъди на руски музикант. Комисията решава да го отличи с първа награда за композицията му *Konzertstück* за пиано и оркестър. В последствие Бузони е назначен като преподавател по пиано в Московската консерватория. Една година по-късно получава покана посредством производителя на пиана Steinway да стане професор по пиано в консерваторията на Нова Англия в Бостън. Бузони приема предизвикателството и остава в САЩ три години – от 1891 г. до 1894 г. В този период изучава индианската музикална традиция, която по-късно дава отражение в някои негови композиции. Бивайки обаче неудовлетворен от музикалната и академична среда на Новия свят, той се завръща в Европа, за да се установи в Берлин – град, в чийто артистичен и културен живот успява да заеме видно място.

Следват дълги и изтощителни турнета из Европа и Съединените щати – рецитали и концерти с оркестър под палката на велики диригенти, включително Артуро Тосканини и Густав Малер. Изявява се и като камерен изпълнител с майсторите на цигулката Йожен Изаи и Фриц Крайслер. Бузони организира и тематични събития, в които запознава публиката с творчеството на избрани от него композитори – най-често Бах, Лист или Шопен. Прочути са изявите му, в които представя историята на концерта за пиано и оркестър в четири последователни вечери – примерната програма е включвала цели концерти от Бах, Хендел, Моцарт, Бетховен, Хумел, Вебер, Менделсон, Шуман, Шопен, Рубинщайн, Брамс и Лист. Многобройни са концертните цикли, посветени на съвременната музика, чрез които той помага на млади композитори, като ги включва в програмата си. Сред тях са Едуард Елгар, Камий Сен-Санс,

Ян Сибелиус, Бела Барток, Клод Дебюси, Карл Нилсен, Николай Римски-Корсаков.

Голяма част от творчеството на Бузони е посветено на транскрипциите на творби, първоначално композирани за други инструменти, както и на симфонични и вокални произведения. Той е първият, който тълкува транскрипцията като „музикален превод“, а не сляпо пренасяне на оригиналната композиция върху друг инструмент, като творчески и пълноценно използва невероятния потенциал на пианото. Част от тези произведения са, както той ги определя, „концертни разработки“, чието превъплъщение изисква специфично по рода си техническо владение на инструмента. В други транскрипции фокусът се поставя на камерното изпълнение, като творческа проекция на симфонична музика, а трети имат за цел да приобщат по-широк кръг от хора към по-малко известните композиции на велики майстори, преди всичко на Йохан Себастиан Бах.

Композирането е съзидателна дейност, към която Бузони е силно привързан. То съпътства целия му живот още от 1877 г., когато 11-годишното момче вижда публикувани първите си пиеси за пиано. Композиционното му наследство е внушително и многопосочно, включващо клавирна музика, камерна музика, концерти за солисти и оркестър, вокална и симфонична музика, фрагменти и опери, сред които и недовършената „Доктор Фауст“. Първите композиции от ранните му години са повлияни от късно-романтичните течения. На по-късен етап те биват изместени от една по-футуристична визия за музиката, с уклон към творческите похвати на представителите на Нововиенската школа. Бузони, освен музикален теоретик (той разработва теорията за делението на тона на три сегмента), е и предшественик на електронната музика. Теориите му са анализирани и обобщени в множество и различни негови публикации. Някои засягат въпроса за модерната музикална естетика и търсенето на нов вид класицизъм, който е обърнат към бъдещето, основавайки се на миналото с разгръщане на всички възможности на т.нар „разширена тоналност“. Трудно е да се каже обаче дали той наистина намира новото, за което толкова копнее.

Въпреки че творчеството на Бузони нерядко среща откровената критика на съвременниците му, тъй като трудно се възприемат алтернативните хармонични и структурни аспекти на парафразите и транскрипциите му, той омагьосва световната публика със своя талант, виртуозност и стил, които добавят своеобразен естетически принос по отношение на интерпретаторското

изкуство, отреждайки му достойно място в историята на пианизма. Впечатляваща е невероятната му техника: например, въпреки не особено голямата му ръка, която обаче е гъвкава и широка, той успява в бързо темпо да изпълни в стакато пасажи в децими, които се възприемат като изпълнение на октави. Звукът, който Бузони извлича от клавиатурата, е благороден, широк, мек. Когато свири той създава усещане за непогрешимост. Уверен е в своите физически, ментални и духовни качества, които му позволяват изпълнение без дори спорадично докосване на фалшиви тонове. С интерпретациите си Бузони предава стил, който е едновременно и монументален, и в него се усеща струяща лекота. Мнозина определят стила му като „фантастичен и нереален“, поради майсторското му боравене с педалите. Чрез тях той трансформира звуковата материя, оформяйки я според композиторското си въображение.

Благодарение на своите изключителни пианистични качества, но може би и заради забележителната си харизматична и завладяваща личност, Бузони довежда пианизма до чистота, препращаща ни към класицизма на Клементи. Наблюдава се оттегляне от типичните шаблонни елементи, характерни за залеза на романтичния светоглед и прилагани от много пианисти в този период – нарушаване на синхрона между ръцете, свирене на арпеджи вместо акорди, движение с антисипация в басовата линия, която незначително изпреварва горните гласове и прекрояването на хармоничните структури в широкомащабни акорди, дори и там, където композиторът е написал само четири ноти.

Може да се каже, че Бузони е основател на новата клавирна школа, защото с изключение на краткия виенски период с Лешетицки (чийто принос за израстването му той по-късно отрича), е учил основно с майка си, която от своя страна е била възпитаничка на самоукия му дядо. В младостта си Бузони не посещава майсторски класове при известни пианисти, както е било обичано по това време. От друга страна, често присъства на концертите на Антон Рубинщайн, от когото черпи вдъхновение и дори му подражава.

Два елемента са от съществено значение за неговия пианизъм – задълбоченото изучаване на Бах и трансценденталния маниер в творчеството на Лист, върху които работи усилено повече от десетилетие, считано от 1890 г. Този процес води до нов технически подход, развиващ всички възможни връзки между позиционирането на тялото пред инструмента, падането на тежестта върху ръцете, пъргавината на пръстите и майсторството в използването на педала.

Според Бузони „Бах е основата на пианото, Лист – върхът, а способността да се изпълняват и двамата добре, прави изпълнението на Бетховен възможно“ [2].

Интересна особеност на техниката на Бузони е така наречената „*Fliegende Technik*“ (летяща техника). Изучаването на един пасаж е разделено на части, върху които пианистът работи отделно, като първо ги изсвирва много бавно, за да осъзнае музикалната конструкция и изгради мускулна памет в ръцете си, а след това с изключителна скорост, която е последвана отново от бавно изпълнение. В последствие различните фрагменти се събират и целият пасаж се изработва по същия начин.

С изключение на гостуването си като преподавател в Хелзинки, Москва и Бостън, Бузони активно се посвещава на педагогическа дейност едва между 1900 г. и 1910 г. – период, през който води майсторски класове във Ваймар, Виена и Базел. Сред големия брой млади пианисти, желаещи да учат при него, той избира малцина. Вероятно е вярвал, че тайните на клавирното изкуство могат да се предават само на онези – наистина завършени музикални личности, казано с други думи, себеподобни, които той с усилие успява да открие. Сред избраните му студенти са бъдещите прочути пианисти и педагози Гуидо Агости, Егон Петри и Майкъл Задора.

Бузони определено предпочита да работи с вече напреднали инструменталисти, с които чувства, че може да говори за култура и стил, както и да прави задълбочен анализ на интерпретацията. Според него работата, свързана с техниката, винаги трябва да се комбинира с интерпретативно изследване, тъй като самият той твърди, че трудностите не са в нотите, а в динамичния нюанс. Негов обичай е да кара възпитаниците си да учат сложните пасажи, използвайки най-различни и трудни пръстовки, а едва след това те да ги изпълняват с по-лесна апликатура. Ако техническият характер на дадена композиция представлява особена трудност за ученика, той го приканва да открие и проанализира всички сходни движения и фигури в други произведения, за да се намери правилната система за преодоляването им.

Най-ценното дидактично наследство, оставено ни от Бузони, е „*Klavierübung*“, поредица от 10 книги (във второто си издание), писани между 1917 г. и 1924 г. Този монументален труд е замислен от своя автор като школа, имаща за цел да предаде на бъдещите поколения неговия идеал за техника и музициране. Това е метод, който обобщава резултата

от дългогодишния му опит на виртуозен пианист, композитор и автор на транскрипции. Десетте тома представляват разнообразен подбор от кратки откъси, етюди и упражнения, които включват също транскрипции, парафрази и преработки на музика от Бах, Моцарт, Бетовен, Шуберт, Менделсон, Бизе, Гуно, Офенбах, Лист, етюди за пиано от Крамер, Шопен и Лист, както и редица авторски композиции. Klavierübung се възприема не само като микрокосмос на пианистичната мъдрост, но и като своеобразна школа по композиция, аранжимент и, не на последно място, музикална естетика, отражение на късния композиторски стил на Бузони. В първите пет тома традиционните проблеми, свързани с техниката, са разгледани по оригинален начин. Гами, арпеджи, редуване на ръце са представени чрез упражнения, които включват необичайни пръстовки, често транспонирани и последвани от оригинални или преработени упражнения от други композиции, в които предишните фигури се появяват в кратък музикален контекст. В края на почти всяко упражнение се предлагат произведения от клавирната литературата, в които се откриват подобни технически комбинации. Следват два тома за трилери, тремоло и изпълнение на „стакато“ във всичките му разновидности. Последните книги, две от които са изцяло посветени на музиката на Лист и Шопен, засягат изучаването и изпълнението на цели етюди, в които се намират всички най-сложни фрагменти на упражненията от предишните книги, тук обаче, представени в по-обширен и структуриран музикален контекст.

Бузони не оставя многословни писмени указания как да се постигне удивителната му техника – бързина, сила, гъвкавост, съпротивление и релаксация на китката, позволяваща впечатляваща издръжливост. Въпреки че техниката му е била изключителна, неговата знаменитост произтича от обстоятелството, че Бузони е бил в състояние да придаде на пианото звук с удивителна по мащабите си нюансировка.

Днес, когато са изтекли цели 100 години от смъртта на Феручо Бузони, четейки писмените свидетелства, оставени ни от него, не можем да не се запитаме дали след него има педагози, които са добавили новаторски аспекти и са допълнили списъка с качества, които трябва да притежава един феноменален пианист. Според него техниката не е толкова в пръстите и китките, в силата и съпротивлението, а по-скоро в ума: ментална техника, изградена от геометрия, оценка на разстоянията и мъдро разположение спрямо клавиатурата. А за да бъде един пианист завършен артист, той следва

да притежава интелигентност, култура, образование във всички области на изкуството, характер, въображение, чувство, оригиналност и личен магнетизъм.

Накрая ще цитирам думите на самия Бузони, които може би обобщават най-добре живота на този велик артист: „Този, през чиято душа не е минал живот, никога няма да владее езика на изкуството” [3].

Литература:

1. *S. Sablich, Busoni, EDT 1982, стр.19*
2. *P. Rattalino, Le grandi scuole pianistiche, Ricordi 1992, стр.259*
3. *P. Rattalino, Le grandi scuole pianistiche, Ricordi 1992, стр.263*

За Автора:

Татяна Майони е родена в Рим в семейство на музиканти. Завършва висшето си образование като пианист в Италия. Има две магистърски степени: „Клавесин” (Консерватория „Л. Керубини - Флоренция) и „Мениджмънт на музикалните индустрии” (НМА „П. Владигеров - София). Преподава „Задължително пиано“ в Националното Музикално Училище „Л. Пипков” София и същевременно е асистент в катедра “Музика и мултимедийни технологии“ на Софийски Университет „Св. Климент Охридски”. Води активна концертна дейност като камерен изпълнител в България и чужбина и в момента пише докторантура.

Tatiana Majoni was born in Rome into a family of musicians. After achieving her Piano Bachelor in Italy, she obtained two Master degrees: in Harpsichord (Conservatory “L. Cherubini” – Florence) and “Management of music industries” (National Music Academy “Pancho Vladigerov”, Sofia). She teaches piano as a second instrument at the National School of Music “L. Pipkov” and works as an assistant in the Music and Multimedia Technologies Department of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. She is an actively performing chamber musician in Bulgaria and abroad and is currently working on her PhD.

tatiana.majoni@gmail.com